

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Mūsų gyvenimo prasmės

Daugelį gyvenimo dalykų esame linkę paversti neginčijamais truizmais, kitaip tariant, klišėmis, standartais ir šablonais, nes mąstyti pagal šabloną kur kas patogiau, nei pačiam ieškoti atsakymo arba maištauti prieš tai, kas nustatyta ir patvirtinta. Šiame beprasmybės amžiuje, pasiduodami lengvam truizmų žavešiui, nebeieškome giliųjų būties prasmių. Kartais net atrodo, kad žmogus jau netgi nebesiilgi prasmės. Jam užtenka to, ką jam duoda pasaulis – duonos ir žaidimų.

Laiko prasmė, prasmingumas visada buvo vienas svarbiausių būties akcentų. Kas gi mums šiandien yra laikas?

Laikas patogiam gyvenimui, pramogoms, geriems darbams ir maloniai veiklai, pozityvioms emocijoms ir pastoviems, prognozuojamiems jausmams. Nepadaryti nieko blogo, o galbūt – ir gero. Gyventi sau. Gyventi savo aplinkai, savo aplinkoje. Arba apskritai nekelti klausimo, kam gyveni, nes į šį klausimą dar nuo antikos laikų niekas neatsakė.

Žmonės, kuriems laiko prasmė – besikeičiantis gamtos ciklas ir uždaras metų ratas, neretai bijo savęs paklausti, ar tai iš tiesų yra laiko prasmė. Nes prasminga yra tai, kas nemiršta, o laikas, kaip bežiūrėtume, yra laikinas. Taigi kada nors jo nebeliks.

Žmogaus protui, kuris taip pat yra baigtinis ir laikinas, tai suvokti sunku. Suvokti, kad visata yra beribė, mums taip pat sunku, kaip įsivaizduoti, jog ji turi ribas. Nes juk iškart kyla klausimas – o kas už tos ribos? Juk už sienos (o ribą galime įsivaizduoti kaip sieną) visada kas nors yra. Negali būti, kad už jos nieko nebūtų. Nes to įsivaizduoti mes dar labiau nepajėgiame.

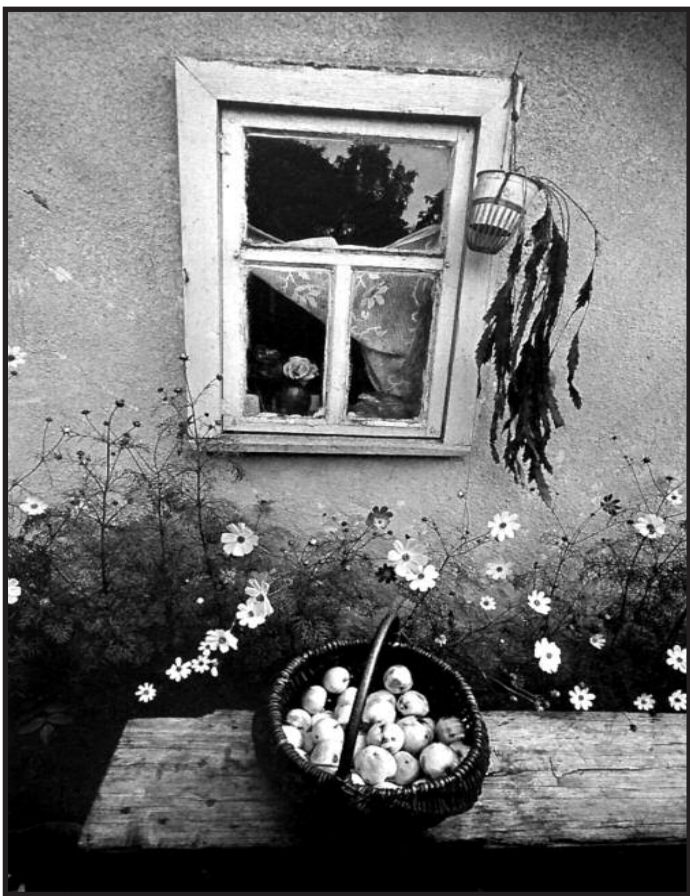
Vaizduotė šiais moderniais laikais taip pat neteko savo prasmės. Simonos Weil knygoje „Sunkis ir malonė“ radusi posakį, kad vaizduotė yra šėtono įrankis, buvau priblokšta; maniau, kad vaizduotė priklauso dieviškajai sferai. Bet juk iš tiesų vaizduotė – mūsų žemiškojo proto brolis, ir ji linkusi nueiti tokias pat kreivais keliais, kokiais nueina protas. Ypač tada, kai vaizduotė nesukuria prasmės – semantinės ar estetinės, o yra tik savitiksliis instrumentas, skirtas vaizduotės esimui paliudyti. Ir galbūt liguista vaizduotė pridaro ne mažiau žalos už piktą protą.

Berods, internetinėje spaudoje perskaičiau, kad mes, žmonės, savo socialiniu elgesiu ir reakcijomis imame vis labiau panėšėti į gyvūnus: tingus protas, kitų primetama vaizduotė (patiems per tingų ką nors įsivaizduoti arba tie įsivaizdavimai itin primityvūs), drovumo ir gėdos nebejutimas, pasyvi bandos reakcija. Mums, kaip gyvūnams, nereikia prasmių. Būties, kalbos, laiko, elgesio, estetinių prasmių. To, kas skiria gamtą nuo antgamtės, protą nuo instinkto, žmogų nuo gyvulio.

Mums smagu, kai matome paršelių ar dramblių vedžiojant teptuką per drobę. Sako, kad tie paveikslai netgi pelningai parduodami. Bet juk joks paršelis nenupieš perspektyvos, anatomijos detalių, pagaliau ir spalvų pagalba neįkūnys estetiškos kūrinio prasmės!.. Jis juk tik žaidžia!.. Jam smagu, jį stebintiems – taip pat, bet tai ir viskas.

Žaidimas baigiasi, kai prasideda prasmė. Kai formą atgaivina ir įprasmina turinys.

Renata Šerelytė

Algimantas Kunčius.

Reminiscencijos, Pakruojis, 1979

*Kai pasaulis dar nebaigtas buvo,
Kai ugnikalniai šėlo jaunai,
Kai per žemumas vandenys sruvo,
Ne čionai gyvenau, ne čionai.*

*Kai didžiuliai lėti brontozaurai,
Tie visai nepikti milžinai,
Savo lemčiai nusilenkė žiauriai,
Ne čionai gyvenau, ne čionai.*

*Kai į tuščią kaip tyrai padangę
Pirmą paukštį pakėlė sparnai,
Kai ledynų imperijos žengė,
Ne čionai gyvenau, ne čionai.*

*Tai kodėl, į šią žemę atėjęs,
Aš giriuosi esąs jos kūrėjas?*

Jonas Strielkūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Renata Šerelytė.** Mūsų gyvenimo prasmės • **2-as psl. Gediminas Zemlickas.** Poezijos sala tarp Australijos ir Žemaitijos. Lidijai Šimkutei – 75 • **4-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** „Šeršėliafam“ – ieškokite moters • **5 – as psl. Vida Mažrimienė.** Tarsi žaizdras pulsuojanti paletė • **6-as psl. Aldona Žemaitytė.** Dosniosios suvalkietės atminimui • **7-as psl. Astrida Petraitytė.** Vilniečio Samuelio Bako dosnus sugrįžimas • **8-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Rašytojo užrašai (6)/ Kultūros kronika

Kitame numeryje: Alės Rūtos konkurso nugalėtojos esė • Romanas-dienoraštis apie gyvenimą Karmelio kalno papėdėje

Poezijos sala tarp Australijos ir Žemaitijos

Gediminas Zemlickas

Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje paminėtos Australijoje gyvenančios ir Lietuvoje kasmet apsilankančios poetės ir vertėjos Lidijos Šimkutės 75-osios gimimo metinės. Eilėraščius pradėjusi rašyti gimtąja kalba (pirmą kartą išspausdinta „Metmenyse“ 33, 1977 m.) save tarsi pasmerkė kūrybinei vienatvei anglakalbiame pasaulyje. Ir prie anglų kalbos perėjo gal ne tiek vidinio balso verčiama, kiek susiklosčius aplinkybėms. Kūrybinis kraitis solidus: pirmi du poezijos rinkiniai „Antrasis ilgesys“ (1978) ir „Prisiminimų inkarai“ (1982) lietuvių kalba išleisti JAV, trečiasis – „Vėjas ir Šaknys“ 1991 m. Lietuvoje. Vienas rinkinys išleistas anglų kalba, penki lietuvių/anglų kalbomis, po vieną lietuvių/vokiečių ir lietuvių/lenkų kalbomis ir keturi dvikalbiai užsienio kalbomis (vokiečių/anglų ir du rinkiniai japonų/anglų kalbomis). Viso 13 knygų. Kūryba išversta į 16 užsienio kalbų, publikuota žurnaluose ir antologijose. Išvertė australų ir kitų tautų poezijos ir prozos į lietuvių kalbą, taip pat lietuvių poezijos į anglų kalbą. Lietuvos rašytojų sąjungos narė nuo 2004 m., Pietų Australijos rašytojų centro narė nuo 1992-ųjų.

Pauzėse atsiskleidžia gėlmė

Pereikime prie pagerbtuvių iškilmės. M. Mažvydo bibliotekos paskelbtame renginio anonse pateikta Tomo Venclovos ištrauka iš poetės rinkinio „Kažkas pasakys“ įvado: „*Lidija Šimkutė – ypatingas atvejis mūsų literatūroje. (...) ji gyvuoja ne tik erdvėje tarp žemynų, bet ir erdvėje tarp kalbų: jos teksto pilnatvė atsiskleidžia tik abiejų variantų sankirtoje (...) Šimkutei artima orientalinė tradicija, kada žodis beveik „nuplaunamas“, susilieja su gestu, šokio judesiu, ritualo akimirka. Eilės turi pavirsti nelyginant Kyoto sodu, kuriame tėra akmenys ir smėlio ratilai aplink juos, užuominomis ir nutylėjimais kalbantys apie kažką esmingiausio, ligi galo nesuvokiamo ir neišsakomo*“.

Poetė nuoširdžiai nustebo, kad per atostogų įkarštį į M. Mažvydo bibliotekos muzikos salę susirinko tiek daug poezijos gerbėjų. Atėjusius savo kūrybos fortepijonine muzika pasitiko jauna kompozitorė ir muzikantė Raminta Naujanytė-Bjelle. Kaip toliau paaiškėjo, savo kuriamai chorinei kompozicijai ji ieškojo tinkamų eilių ir ne itin sėkmingai. Kol atsitiktinai neaptiko L. Šimkutės eilėraščių knygos. Apie autorę nieko nebuvo girdėjusi, bet iškart suprato, kad rado, ko ieškojo. Nutarė susirasti ligi tol negirdėtą Lidiją, gauti leidimą jos eiles panaudoti kompozicijai „Surasti Mėnulį“. Australija ne kliūtis ryšiui užmegzti, per Autorių teisių asociaciją pavyko L. Šimkutę susirasti. Atrinko poetės keturis eilėraščius iš rinkinio „Kažkas pasakys“, pritaikė mišriam chorui ir cosmo gongui. Šis kūrinys Jaunųjų kompozitorių konkurse „Vox juvenitas“ pelnė antrą vietą ir choro simpatijų prizą. Poetei 2014 m. atvykus į Lietuvą, susipažino, užsimezgė draugystė. Renginyje Raminta džiaugėsi patirtu artumu nepaisant 50 metų skirtumo. Poezijos skaitymų pauzės Raminta papildė išraiškingu dainavimu, derėjusiu prie bendros vakaro nuotaikos.

Renginį praturtino L. Šimkutės sukurtų mandalų piešinių rodomos skaidrės. Jos neįkyriai kvietė į visa, kas mus supa, žvelgti iš amžinybės perspektyvos, tuo susišaukti ir su autorės poezija. Dr. Imelda Vedrickaitė, siūlanti išleisti šių mandalų ir poetės eilėraščių albumą, pastebi, kad „*Šimkutės mandalų piešiniai gali tapti jos kai kurių hermetinių eilių perskaitymo kodu, tiksliau – jos poezijos kairutinio laiko vizualia paralele. Biografinis-istorinis laikas, stiprėjantis vėlyvuosiuose Šimkutės eilėraščiuose, nublanksta prieš susijungimo su Amžinybės laiku. Šis neapčiuopiamas ilgesio laikas pasireiškia simbolinėmis, kartais emblemėmis formomis. Tiek Šimkutės eilėraščiuose, tiek ir piešiniuose susiduriame su abstrakcijos skaitymo laiku, skirtu artėti prie Absoliutaus*“.

Mandalas ir dalį savo archyvo – poezijos rinkinius ir kitas kalbas išverstas knygas, kultūros ir literatūrinius žurnalus, nuotraukas, renginių afišas, susirašinėji mus su poetais, rašytojais ir kitais asmenimis, jai įrašytas knygas ir skirtus dailininkų esk-

Savo įžvalgomis pasidalijo ir poetę sveikino filosofas ir mokslo istorikas Juozas Algimantas Krikštopaitis.

Gedimino Zemlicko nuotraukos

librisus – L. Šimkutė neseniai perleido Nacionalinei M. Mažvydo bibliotekai. Gera paspirtis tiems, kurie tyrinėję poetės kūrybą, o kad taip bus netenka abejoti. Beje, savo sukurtus ekslibrisus jai skyrė net 17 dailininkų, tarp jų Stasys Eidrigevičius, Antanas Kmieliauskas, Mikalojus Povilas Vilutis, Stasė Medytė, o Vincas Kisarauskas, Gražina Didelytė ir Klemsas Kupriūnas net ne po vieną kūrinį.

Vytauto Didžiojo universiteto Lituanistikos katedros profesorė, Lietuvių išeivijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja Dalia Kuizinienė priminė, kad dalis L. Šimkutės archyvo (dublikatai) saugoma taip pat ir VDU Lietuvių išeivijos institute, nors dėl ribotos vietos patalpose gali būti perkelta į Maironio lietuvių literatūros muziejų arba Literatūros ir meno archyvą. Profesorė savo pranešimą skyrė jubiliatės poezijai, kurią apibūdino kaip minimalistinę, ir tai esąs jos skiriamasis bruožas. Minimalistiniai minties eilėraščiai – tai ne tik glaustumas, bet ir gebėjimas suteikti poetiniam žodžiui daugiaprasmiškumą, išryškinti simbolinius ir kultūrinius kodus. L. Šimkutės poezijoje daug metaforizuotų minčių, mitologiskumo, universalizuotos pasaulio sampratos. „*Tyla, žodis, atmintis, prisiminimas, praeitis, nuolatinis gamtos cikliškumas L. Šimkutės poezijoje susipina į mitologinę sampratą, kuri vėlyvesnėje jos kūryboje itin puikiai susijungia su rytičių gyvenimo filosofija ir pajauta*“, – taip D. Kuizinienė apibūdino jos poezijos ypatybes. Priminė ir žymų Australijos rašytoją Davidą Maloufą (David Malouf), kuris L. Šimkutės rinkinio „Tylos erdvės“ įžangoje taikliai pastebi: „*Šių eilėraščių apimtis nepalyginamai didesnė, nei būtų galima spręsti iš mažo, retai išbarstytų ir kruopščiai sudėliotų žodžių skaičiaus. Pauzėse atsiskleidžia gėlmė*“.

Malonumas užpildyti tylą

Pauzė, tyla – išties šiuose tarpsniuose tarp žodžių glūdi L. Šimkutės kūrybos vienas esminių bruožų. Autorė palieka skaitytojų malonumą pačiam užpildyti tylą, jai suteikti prasmę. Tyla ne mažiau prasminga už žodį ar ženklą, nes tai emocijos, jausmo, vaizduotės žadinimo priemonė, o visa kartu susilieja su žmogaus vertybinėmis nuostatomis, gyvenimo filosofija.

Galima skaityti Šimkutės eiles ir mėgautis, kaip šiltais saulės spinduliais ar pavėsio vėsa. Galima pasiduoti klausimui: iš kur tai? Kiek visame tame budizmo, šintoizmo ar krikščionybės užtaiso? Kiek įtakota japonų tankų ar haikų, o gal į lietuvių kūrybą atėjo kitu, savitu keliu? Galima priimti kaip žmonių gliupradės išminties raišką, išsiskleidusią pasaulio religijose, bet ne dogmose. Daug svarbiau, kad ta mus pasiekianti ir jaudinanti išmintis padeda suvokti L. Šimkutės kūrybos vieną svarbiųjų savybių, padeda skverbtis į kūrybos gėlmę, kuri jaudina lietuvių ir austrų, japonų ir anglų.

Jeigu šias nuostatas priimsime kaip duotybę, tam tikras intelektualinio žaidimo taisyklės, galimas dalykas, sutrumpinsime kelią į Lidijos Šimkutės poezijos paslaptį. Joje nerasime įvykių tėkmės, pasakojimo, priežastinių ryšių ar moralizavimo. Net

veiksmazodžių nedaug aptiksime, ir tai jei pavyks. Vyrauja kitos poetinės priemonės: originalios metaforos, netikėti minties šuoliai, savitos stebėsenos išvados, dažnai keliančios nuostabą. Viskas per savo pačios pojūčius, patirtį, supratimą. Tik nereiktų pamiršti, kuo tas supratimas pagrįstas, į kokius ramsčius atsiremia. Šioje poezijoje nėra su tradicinėmis vertybėmis nesiskaitančio, dažnai jas žeminančio postmodernizmo, o ir humanizmo gijai įtvirtinti apsieinama be pamokslavimo.

O rankraščiai vis dėlto dega

Poetė ne viename interviu yra išsakiusi mintį apie nuo mažumės patirtą vienatvę ir anksti suvoktą savo kitoniškumą. Gimusi Krakių kaime netoli Mosėdžio (Skuodo r.), teturėjo pustrečių metukų, kai su tėvais turėjo apleisti gimtinę ir pasitraukti į Vakarų. Kalbėjo žemaitiškai, ne visada suprato, ką šneka lietuviškai dipukų stovykloje Vokietijoje. Australijoje nuo 1949-ųjų dar daugiau skyrėsi nuo kitų vaikų savo nesuprantama kalba, apranga, elgesiu, būdu. Mokykloje buvo skatinama kalbėti ne tėvų, bet anglų kalba. Labai ilgėjosi savo anksti mirusios sesutės dvynės Liuselės. Visa tai vertė užsidaryti savyje, nuo mažens *klaidžioti vaizduotės pasaulyje*. Tikra atgaiva buvo tėvelio sekamos lietuviškos pasakos, nukeliančios į vaizduotės pasaulį. Vaizduotėje viskas įmanoma. Lietuva buvo mitas, ją įsivaizdavo tarsi žiemkenčių siūruojantį lauką, gėlėmis nusėtas žalias pievas ir danguje besimainančius debesis, skubančius ir nežinomybę. Anksti suvokė gyvenimo trapumą ir nepastovumą, išmoko džiaugtis šia akimirka, kuri juk nepasikartos, kaip tie bėgantys debesis. *Čia ir dabar* suvokimo, intuityvaus pažinimo pradmenys.

Vaizduotės pasaulis atvedė ir prie pirmųjų eilavimų mėginimų. Savo 75-mečio renginyje poetė perskaitė vienintelį išlikusį tos savo pirmąsias poezijos jaudinančių kūrinių, kurį parašė, kai jai buvo setyneri. Jame išsakyta vaikiška meilė gimtinei Lietuvai, kokią susikūrė iš tėvų sekamų pasakų, prisiminimų ir kurią ypač praturtino tėvelio pasakojimai. Jis mėgo poeziją, ją skaitydavo ir Lidiją pratino klausytis ir pačiai rašyti. Mergaitė susikurtoje pasakoje gyveno, kūrė tėvynės ilgesio kupinas eiles. Įsivaizdavo esanti vaidilutę, ugniai ir dievams įkvėptai aukodavo savo sukurtų eilėraščių lapus. Sakoma, kad rankraščiai nedega, bet mergaitė šią tiesą paneigė.

Jau po tėvelio mirties parašė eilėraštį „Mano tėvas“. Australijos poezijos festivalyje 2004-aisiais jis pateko į šio amžiaus geriausių eilėraščių šešetuką ir perskaitytas per ABC televiziją.

Vaizdinis mąstymas neturi ribų, pajėgus nešti ir bet kurias erdves. Anksti sužadinta vaizduotė dar neužtikrina tiesaus kelio į poezijos karalystę, bet pasitarnauti gali. Įgytoji dietologės specialybė, darbas ligoninėse, sveikos gyvensenos propagavimas padėjo pažinti žmones ir gyvenimą. Užsiėmimai sportu (krepšiniu, lauko tenisu) grūdino kūną ir stiprino valią, skaitymo pomėgis plėtė akiratį ir padėjo susirasti daug bendraminčių. Kas pasakys, kuri sritis čia svarbesnė už kitą, jei visos veikė asmenybės savigūrą, išsiliejo į kūrybinę ir visuomeninę veiklą. 1966 m. ištekojo už Romo Pociaus, drauge užaugino sūnų ir dukrą, turi tris vaikaičius.

Iš publikos pakilo į renginį iš Kupiškio atvykęs Šimkutės poezijos gerbėjas kun. Justas Jasėnas. Prisiminė, kaip 1998 m. pirmą kartą išgirdo poetę, skaitančią savo eilėraščius Nevėžninkų apleistoje koplyčioje netoli Panevėžio, kur vyko poezijos skaitymas. Lidijos eilės, jos balsas ir aplinka, kurioje glaudėsi benamis, padarė tokį jaudinančią įspūdį, kad grįžęs J. Jasėnas parašė jai skirtą eilėraštį. 2016 m. parašė dar du, išgirdęs skaitančią Maironio muziejuje. Šiuos tris poeti dedikuotus eilėraščius jos jubiliejui J. Jasėnas perskaitė M. Mažvydo bibliotekoje. Vienas jų „Australijos lietuvi Lidijai Šimkutei“:

*Klausausi balso
Sunykusioje koplyčioje
Sienos irsta
Be Eucharistijos lytėjimo
Balsas išsaugo*

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

*Šimtmečių graviūras
Liečiame nesąmoningai
Tembro virpėjimai
Tylos stotelėse
Atiteka iš ežero dugno
Po amžinu akmeniu
Po daigu
Kol šaknys nešnekios
Susitelkia gomuryje
Žodžio užuomazgos
Tarsim
Veido liepsnos ištikti*

Žodžio paprašė ir filosofas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis, kuris nebuvo organizatorių numatytas kalbėtojas, bet apie poetės kūrybą yra parašęs ne vieną straipsnį ir esė, tad jubiliejiname vakare turėjo ką pasakyti. Prabilo apie išeivystės fenomeną, atsiremdamas į Algirdo Juliaus Greimo išsakytą mintį, kad *josios svetimos kalbos žmogus negali išmokyti*. Jis gali visą gyvenimą vartoti svetimą kalbą, bet iki gyvenimo pabaigos *išnešioja savo gimtosios kalbos stigmatas*. Taip teigdamas Greimas rėmėsi ir savąja patirtimi, bet neįrodyta, kad jo išvados vienodai tinka kiekvienam asmeniui. Nieko neteko girdėti ir apie garbiosios poetės stigmatas. Greimo ir Šimkutės likimo panašumą rasime nebent vienoje abiejų gyvenimo datoje: abu buvo priversti pasitraukti iš Lietuvos 1944-aisiais. Skirtumas tas, kad Greimui buvo 27-eri, jis jau buvo spėjęs baigti Grenoblio universitetą (studijavo kalbotyrą), Lietuvoje atlikęs karinę tarnybą, karo metais mokytojavęs Šiaulių mergaičių gimnazijoje ir dėstęs Prekybos institute. Taigi subrendusi asmenybė, o Lidijai tebuvo pustrečių metų, kai su tėveliais nuo fronto traukėsi į Vokietiją. Regis, ir Krikštopaitis jaučia, kad Greimo patirtimi vargu bau galėtume paaiškinti poetės likimines stigmatas, tuo labiau jos poezijos savastį, nors kiekvienas savaimingas mėginimas gali suteikti naujų išvalgų. Beje, poetei yra tekę pas Greimą viešėti Prancūzijoje.

L. Šimkutė eilėraščius pradėjo rašyti ne publikavimui, bet sau, tai buvo saviraiškos būdas. Rašė gimtąją lietuvių kalbą, o 1972 m. tas eiles skaitė antroje Pasaulio lietuvių jaunimo kongrese Čikagoje, vėliau jo tęsinyje Toronte, Kanadoje. Susilaukė A. Mackaus knygų leidėjo Gintauto Vėžio ir poeto Henriko Nagio skatinimo savo kūrybą spausdinti. Tik 1977 m. išsispausdino „Metmenyse“, vėliau „Aiduose“. O dėl spausdinimosi anglų kalba štai kaip išėjo. Australijos Tarybos literatūros skyrius (Australia Council, Literature Board) ir atskiri asmenys pradėjo domėtis kitataučiais rašytojais, rašančiais gimtąją kalbą. Savo kūrybos vertintojų paskatinta pradėjo versti savo kūrybą, debiutavo Lydia Simkus vardu („Aspect“, Vol. 5/4, 1982 m.). Prasidėjo jos kūrybinė dvikalbystė. 1984 m. buvo pakviesta pristatyti savo kūrybą daugiakultūriame rašytojų simpoziume Melburno universitete Viktorijos valstijoje ir perskaityti pranešimą, kodėl pasirinko rašyti lietuviškai, nors mokslus baigė anglų kalba. Šis klausimas rūpėjo ir pačiai Lidijai.

L. Šimkutė apsieina be tarpininko – vertėjo, ir tame J. A. Krikštopaitis išvelgia jos kūrybos savitumo svarbią prielaidą. Ji pati yra ta vertėja, kuri lygia greta abiem kalbomis verčia ir kuria, taip apsisaugo nuo kito asmens invazijos į savo poetinį audinį. Tai svarbu ir net išskirtina – išsaugomas poetinio žodžio autentiškumas. Abi kalbos vienodai pasitarnauja, lietuviškas ir angliškas tekstai tampa lygiaverčiais kūriniais. Ne pažodine prasme, o mentaline, dvasinės sanklodos atitiktimi. Retas atvejis lietuvių poezijoje, kai kūrėjas prabyla dviem balsais, teigia J. A. Krikštopaitis. Bet įvertinti gali tik adekvatus skaitytojas, gerai mokantis lietuvių ir anglų kalbas.

Tiltas į pripažinimą

Likimo įnoriu praradusi gimtinę Lietuvą, anapus pusiaujo atrado Australiją. Tarp šių dviejų traukos centrų teka poetės gyvenimas, taip ir neatsakius į būties klausimą: kuris šių centrų svar-

besnis? Matyt, neteisingai formuluojame klausimą, nes *čia ir ten* tapo neskaidomu vieniu. Neįmanoma atskirti, kuriai geografinė vietai įvardyti tiktų *čionai*, o kuriai *tenai*. Priklauso nuo judėjimo ir žmogaus geografinės padėties. Pastovus liko tik nuolatinio nerimo jausmas, verčiantis nuolat keisti buvimo koordinatas. Gal todėl kone kasmet su atskrendančiais paukščiais ir Poezijos pavasariu keiliams mėnesiams į Lietuvą pargrįžta poetė. Kai jau buvo savyje išgyvenusi kūrybos stigmą, prisipažino: *Tačiau kaip poetei man tenka visą gyvenimą ieškoti vietos fizine ir metafizine prasme* (straipsnyje „Netikėti gyvenimo ryšiai“, publ. 1992 m.). Lemtis, formą ir turinį įgaunanti eilėraščiuose.

Jau po pirmųjų knygų buvo pastebėtas savitas L. Šimkutės talentas, dažnai sutelktas į savo pačios jausmus, D. Kuizinienė renginyje teigė, kad į minimalizmą dėmesys atkreiptas vėliau. Poetė įsitikinusi, kad minimalizmas didžia dalimi būdingas jau pirmuose rinkiniuose. Puiki erdvė užmegzti diskusiją.

Jubilatę Lidiją Šimkutę sveikina Lietuvos rašytojų sąjungos atstovai Birutė Jonuškaitė ir Vladas Braziūnas (centre)

Dėl vieno nekyla ginčo: poetės žingeidumas, visuomeninis aktyvumas, bendravimas su Australijos lietuvių bendruomenės nariais ir kitų tautų literatais turėjo poveikį jei ne tiesiogiai jos kūrybai, tai sklaidai neabejotinai. Kelias į platesnį tarptautinį pripažinimą prasidėjo, kai pradėti leisti L. Šimkutės dvikalbiai poezijos rinkiniai. Gal ne tiek pačiam kūrybos vyksmui tai buvo svarbu, kiek supratimo, palaikymo, draugiško skatinimo toliau rašyti ir savąją lietuvių kalbą. Įvadus jos dvikalbėms knygoms parašė australas rašytojas ir poetas David Malouf („Tylos erdvės“, 1999), dviejų „Booker“ premijų ir Nobelio literatūros premijos laureatas J. M. Coetzee („Mintis ir uola“, 2008), Tomas Venclova („Kažkas pasakyta“ 2013 m.), Australijos poetė Jan Owen („Baltos vaivorykštės“ 2016) ir kiti.

Kaip Buto šokėja ties praraja

Mūsų tautietės poezijos vertėjas į vokiečių kalbą austrų poetas, rašytojas ir performeris Kristianas Loidlas (Christian Loidl, 1957–2001) rašinyje „Kūno garsai. Poetė Lidija Šimkutė“ dar 1995 m. rašė: „*Jos eilėraščiai persunkti pagonišku gamtos, kūno, kalbos, emocijų sakrališkumo vienybe, remiasi ta pačia įtampa tarp nuojaautos ir paslapties. (...) jos poezijoje sukrystalizuotas aukščiausias misterijos nuojaautos intensyvumas (...) Šitame pasaulyje šoka ir žaidžia jos garsai – tarytum Baltijos šviesoje, gintaro saulėje – dingi savo prieš krikščioniškumą*“.

2000 m. Vienoje išspausdintoje L. Šimkutės vokiečių ir anglų kalbomis dvikalbėje rinktinėje „Weisse Schatten / White Shadows“ vertėjo K. Loidlo parašytame įvade randame dar įtaigesnį poetės archajiškų įvaizdžių ir mitologiškumo, kartu modernumo ir jaunatviškumo išryškinimą. „*Lidijos Šimkutės poezija yra pirmapradė. (...) aistra susilieja su abstrakcija. (...) jos poezija slinksta ties išnykimo riba kaip Buto šokėja ties praraja: jos eilėraščių išpūdis greitesnis už mintį. Kaip totemas, kaukės ir besikartojanti netiesinė lietuvių vokalinė muzika, jie sukelia įvaizdį pasaulio, kuris yra archajiškas ir jaunatviškas, modernus ir drauge labai gyvybingas. (...) Jos eilėraščiai yra tarsi esencijos ir formulės. (...) Iš pirmo žvilgsnio Šimkutės eilėraštis prisišaukia tylą. Tai meditatyvi kokybė, kuri prabyla dar prieš susiformuojant kalbos sąvokai. (...) Kokių būdu ši kokybė atsiranda? Galbūt tai Lietuvos moterų išminties reliktas ar dva-*

sia prieš sanskritą, kuri Lietuvoje ir dabar sklindo“.

Knygų recenzijas apie L. Šimkutės poeziją yra spausdinę R. Pakalniškis, K. Bradūnas, I. Vedrickaitė, V. Sventickas, R. Tamošaitis, J. Sereikaitė, R. Dragenytė, R. Čergelienė (Sara Poisson). Savo išvalgas yra pateikę M. Martinaitis, S. Geda ir kiti lietuviai, bet žvilgsnis iš šalies, kitos literatūrinės ir kultūrinės terpės, atveria dažnai visiškai nelauktas sąsajas, kaip kad cituoto tragiškai žuvusio austrų intelektualo K. Loidlo atveju.

Senesni ir už haiku

Japonijoje, Chikurinkan leidykloje Osakoje, japonų ir anglų kalbomis 2014 m. išleistas L. Šimkutės poezijos rinkinys „Mintis ir uola“, o 2016 m. antrasis – „Kažkas pasakyta“. Į japonų kalbą juos vertė ir savo lėšomis išleido nuostabus žmogus, plataus aki-racio poetas profesorius emeritas Kōichi Yakushigawa, pasižymėjęs ir kaip fotografas. Jis seniai verčia ir publikuoja L. Šimkutės eilėraščius Kansai draugijos žurnale „Ravine“, Kioto poezijos žurnaluose ir internete. 2017 m. Poetų sambūryje Osakoje profesorius pristatė apžvalgą „Lidijos Šimkutės eilėraščiai ir haiku“: „*(...) nors įvaizdžių kondensacija ir argumentų nebuvimas rodo panašumą į haiku, aš galvoju, kad Lidijos eilėraščiai yra daug senesni už haiku, atėję iš kažkurio laikotarpio dar prieš Kristų, kada moterys žynės, stovėdamos prieš gyvenamuosius urvus, skelbė šventas maldas genčiai suvienyti (...). Jeigu jos eilėraščius neskaitysite širdimi ir atmesite kaip nesuvokiamus (...), galite ir neskaityti*“.

Geras patarimas iš haiku žinovo lūpų. Galima tik stebėtis, kaip lengvai susikalba skirtingiausių kultūrų pasauliai! Žemynai nėra skiriamoji riba. Pateiktose ištraukose japonas ir austras pastebi tą pačią L. Šimkutės poezijos gyvasties ypatybę: jos įvaizdžių, metaforų, simbolių nepaprastą archajiškumą, skaitytoją pasiekiantį per lietuvių kalbą, sanskrito amžininę. „Visa tai ne iš bet kur, o iš begalinio Lidijos vitališkumo“, – svariai, kaip reikalauja minimalistinė tradicija, apibendrino Vladas Braziūnas, kartu su Birute Jonuškaite sveikines jubilatę nuo Lietuvos rašytojų sąjungos.

L. Šimkutė neslepia, kad siekdama išgauti *tą kristalinę esmę* daug reikšė jos pagarba ir domėjimasis Rytų menais, kultūra ir filosofija, nors iš pateiktų K. Loidlo ir K. Jakušigavos citatų nematyti, kad jie būtent šią sąsają būtų pabrėžę kaip esminę. Matyt, esmė žmogiškosiose vertybėse, kurios bendros visai žmonijai, glūdi sąmonės kloduose, o atgyja poezijoje. Gal taip išsiveržia ir mūsų tautos genuose ir sąmonėje užkoduota stiprybės programa?

Mums sunku lenktyniauti su kitomis tautomis lietuvių literatūros senumu ir žinomumu pasaulyje, bet ar Rytų ir Vakarų atstovų išvalgos neskatinama drąsiau interpretuoti lietuvių mitus, tautosaką, liaudies meną, gal skleisti ir lietuvių literatūros dar neatrastus slėpinius, parodant jų vertę pasauliniam mokslui ir kultūrai.

Kad nebūtų prarasta angelų kalba

Hum. mokslų dr. Ramutė Dragenytė renginyje gvildeno poetės vidines kūrybinės energijos versmes, savaimingumo ištakas, apibūdino kūrybos vietą tarp kitų išeivijos ir Lietuvos poetų. Įsidėmėtinas jos išsakytas pastebėjimas, kad „*Šimkutė skiriasi nuo lietuviškų mokyklų poezijos, o ypač moterų poezijos, kuriai būdingas naratyviškumas, polinkis į išpažintinę lyriką ir vadinamąsias autentiškas patirtis. (...) jos dvikalbiškumas, gyvenimas dviejose vertybėse, ją tarsi išstumia iš nacionalinio tapatumo ribų, todėl jos kūryba instituciniu požiūriu atsiduria lyg ir nuošalyje (ji nepatenka į knygų penketukus, dvyliktukus ir nėra apdovanojama premijomis). Todėl linkėčiau, kad mąstant lietuvių literatūros procesą, jos kūryba būtų deramai įvertinta*“.

Baigsime primindami Edward Reilly, apie Lidiją Šimkutę rašiusį bene pirmą australą, kuris savo rašinyje apie jos kūrybą prasiarė: „Jeigu ignoruosime ją ir kitomis kalbomis rašančius poetus, prarasime giją mus siejančią su angelų kalbomis“ („Outrider“, Brisbane/Australia, June, 1987). Prasmingas įvertinimas.

Skelbta „Naujojoje Romuvoje“, 2017

„Šeršėliafam“ – ieškokite moters

Ieva Marija Mendeikaitė

Lapkričio 23-26 d. Lietuvoje praūžusiam tarptautiniam moterų filmų festivaliui neabejingi liko daugelis gero kino gurmanų. Festivalis, kuris šiais metais vyko jau vienuoliktą kartą, sudarytas iš filmų apie moteris arba filmų, kuriuos režisavo ir kūrė moterys. Festivalio filmus, gyvenantys Vilniuje galėjo išvysti kino teatre „Pasaka“, kauniečiai – „Romuvoje“, o klaipėdiečiai – „Kultūros fabrike“.

Festivalio metu tradiciškai renkama metų kino moterimi pretendavo tapti kino ir televizijos laidų scenaristė, režisierė, Lietuvos kino ir muzikos akademijos dėstytoja Eglė Vertelytė, kino prodiuserė, Vilniaus tarptautinio trumpųjų filmų festivalio organizatorė Marija Razgutė ir „Kūrybiškos Europos“ biuro Lietuvoje MEDIA paprogramės vadovė Eva Brazdžionytė. Laimėtoja paskelbta Marija Razgutė su filmu „Šventasis“, kuris nacionaliniuose „Sidabrinių gervių“ apdovanojimuose buvo pripažintas geriausiu šių metų filmu, kritikų išgirtas kaip stiprus bei kultūriškai labai reikšmingas besiformuojančiai naujai Lietuvos kino kūrėjų kartai.

Publikos simpatijų prizą pelnė Eglė Vertelytė, kurios ilgametražio debiutinio darbo „Stebuklas“ pasaulinė premjera įvyko prestižiniame Toronto kino festivalyje. „Stebuklas“ tapo antruoju lietuvišku filmu, patekusių į vieną svarbiausių kino festivalių po septyniolikos metų pertraukos.

Lapkričio 23-26 d. vykęs festivalis šiemet kvietė kalbėti apie didelius ir mažus stereotipus. Filmų seansus lydėjo pristatymai ir diskusijos, kuriose buvo diskutuojama aktualiais lyčių vaidmenų kaitos, stereotipų ir nelygybės klausimais, dalijamasi įkvepiančiomis istorijomis. Papildomai pasvarstyti, kas yra tikroji lyderystė ir pasisemti įkvėpimo kvietė moterų lyderystės visuomenėje ir versle konferencija „Šeršėliafam. Ieškokite moters“, vykusią lapkričio 24 d. 10.30 val. kino teatre „Pasaka“. Joje dalyvavo socialinės apsaugos ir darbo viceministrė Eglė Radišauskienė, finansininkė Arminta Saladžienė, tarptautinio saugumo ir nekonvenciniu grėsmių ekspertė Eglė Murauskaitė, „BIOK laboratorijos“ vadovė Romualda Stragienė, biochemikė Urtė Neniškytė, menininkė, „Laisvo balso studijos“ įkūrėja Milda Arcikauskaitė, žurnalistas Karolis Vyšniauskas, šachmatų didmeistris Peteris Heine Nielsenas bei stilistė Austėja Jablonskytė.

Šiemetiniai filmai, kurie žiūrovams padarė didžiausią įspūdį, buvo „Stebuklas“ bei festivalio atidarymo filmas „Dieviškoji tvarka“.

„Stebuklas“ – tikriausiai vienas laukiamiausių šių metų „Šeršėliafam“ filmų. Tragikomiška Eglės Vertelytės sukurta istorija, kalbanti apie kiaules, stebuklus, kiaušius, kapitalizmą ir sistemų sandūroje išgyventi bandantį žmogų. Filmą ne veltui buvo pripažintą Toronto kino festivalyje, nes jis aiškiai išsiskiria ryškiu brandžios moters charakteriu, tokiu, kurių dažnai pritrūksta stereotipiškai į moteris žvelgiančių režisierių ir scenaristų kūryboje.

Pati režisierė apie filmo kūrimo pradžią kalba taip: „Kai pagaliau gavau finansavimą filmui, iš pradžių išsigandau, nežinojau, ką daryti – juk dar nebuvau dariusi tokio didelio projekto. Bet paskui lioviausi nerimauti. Juk jaudiniesi, kol nieko nedarai, o kai pradedi daryti, jaudulys dingsta, nes atsiranda konkrečių dalykų, kuriais tenka pasirūpinti. Visada bijojau dirbti su vaizdu, maniau, kad esu istorijų pasakotoja, rašytoja, o vaizdas nėra mano stiprioji pusė. Šis filmas ir man pačiai buvo lengvas stebuklas – supratau, kad darbas su vaizdu ir patinka,

Kadras iš kino filmo „Stebuklas“ (rež. Eglė Vertelytė)

ir sekasi. Itin daug laiko praleidau diskutuodama su operatoriumi Emiliu Christovu ir dailininku Ramūnu Rastausku. Pasiruošimas filmui – vienas gražiausių etapų, teikusių didžiulį

malonumą, kūrybinį ir atradimo džiaugsmą. Juk daug dalykų nusprendžiama prieš filmavimą. Tai ir yra didysis kūrybinis darbas, svarbiausi režisūriniai sprendimai. Kai atėjo laikas filmuoti, užsibrėžiau sau pirmą dieną tiesiog išstovėti ant kojų. Buvo tikrai labai baisu – didžiulė komanda: prie kameros, prie apšvietimo, prie aktorių. Juk niekad nebuvau dalyvavusi tokio masto filmavimuose, man viskas buvo bauginančiai nauja. Pirmą dieną kažkaip nenugriuovau, antrą dieną po truputį pradėjau suprasti, kas vyksta, o trečią dieną man ėmė patikti.”

Kurdama režisierė labiausiai žavisi jausmu, kad pati gali susikurti savo visatą, nes, jos manymu, būtent nuo režisieriaus priklauso to absoliučiai naujo pasaulio pojūtis, personažai, spalvos, ritmas, kiekviena maža detalė, nes būtent šie vaizdiniai ir sukurs gal ne bendrą, bet pasąmoninį vaizdą, kurį kiekvienas išsineš iš filmo namo.

„Dieviškoji tvarka“ („Die göttliche Ordnung“) – režisierės Petros Biondinos Volpe filmas, nukeliantis į 1971 m. Šveicariją, referendumo išvakarės, kurių metu šioje šalyje vyrai sprendė dėl moterų teisės balsuoti. Pagrindinė herojė Nora, paklaususi vyro,

ką jis manantis apie jos grįžimą į darbą, susilaukia šaltų replikų, kad darbas nėra svarbesnis už šeimą ir, kad be jo leidimo ji į darbą negrįš, nes toks yra įstatymas, o prašnekus apie dalyvavimą politikoje, iš draugių susilaukia atsakymo, kad moteris politikoje prieštarauja dieviškajai tvarkai ir, kad pasaulyje yra daugybė neteisybės, tad neverta dėl tokių mažmožių kaip moterų teisės kelti kovą ar diskusiją. Paprasta namų šeimininkė Nora, nors niekada per daug nesidomėjusi politika, suvokia, kad dabar atėjo jos metas prabilti, jog ji nebegali tylėti, tad stoja į kovą už moterų teises. Suradusi garbaus amžiaus bendramintę, prisijungia prie šalyje vykstančio judėjimo. Bandymai kovoti už savo lyties teises moterims atneša daugybę nemalonumų, grasinimų, iškalinimų ir terorizavimo, filme vyraujanti įtampa nepaleidžia iki paskutinės sekundės.

Įkvepiantis pasakojimas primena, kad nereikia būtinai turėti ypatingų gebėjimų politikoje, būti itin iškalbingu, nebūtina turėti daug drąsos, kad kažką pakeistum, kartais pakanka tiesiog truputėlio jos, kad sugebėtum leisti sau veikti, o visa kita atsiras tai drąsos kruopelytei įkvėpus. Lapkričio 26 d. šio filmo seansą lydėjo aktorės ir motyvuotojos Beatos Tiškevič moderuojamas pokalbis su reklamos agentūros „ad-cocoa“ įkūrėja ir septynių vaikų mama, tinklarašio „7taškai“ autore Sabina Daukantaite.

„Šeršėliafam“ – vienas tokių festivalių, kurie mažų mažiausiai privalomi tikro ir gero skonio filmų mėgėjui; šio festivalio filmai kultūriškai praplečia akiratį, juos turi pamatyti kiekvienas, laikantis save kino meno adeptu. □

Kadras iš kino filmo „Dieviškoji tvarka“ (rež. Petra Biondina Volpe)

TARSI ŽAIZDRAS PULSUOJANTI PALETĖ

Vida Mažrimienė

„Tapyba – tai žmogaus sielos šėlsmai, spalvų įtempimas ir galingi pertrūkiai juose... Tai smuikai ir vargonai, paukščių čiulbesiai ir jūros šlamesiai. Tai yra didelės Paprastumas, kaip žmogaus širdis – nepaprastai paprasta.“

Antanas Martinaitis

Iš Vokietijos atvykęs dailininkas Algimantas Švėgžda skubėdavo į M. K. Čiurlionio dailės muziejų aplankyti M. K. Čiurlionio paveikslų, o vėliau sustodavo prie dailės klasiko Vlado Eidukevičiaus kūrinių. Stebėdamas vibruojančius paletės potėpius drobėse, lyg tarp kitko užsimindavo, kad tokios turtingos išraiškų skalės beveik nebepamatys Berlyno dailės akademijoje, šiuolaikinio meno parodose.

Jau neatsakysime į klausimą, ar A. Švėgždai teko sutikti tapytoją Antaną Martinaitį, neužmirštamą lietuviškos koloristinės tapybos virtuozą, tęsusį V. Eidukevičiaus ir XX a. tarpukario dailės Arsininkų tradicijas. Anksti nutrūkus A. Martinaičio (1939–1986) gyvenimo stygai, didžioji dalis jo kūrybos pateko į Kauno Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės ir kitų muziejų rinkinius, reprezentuodama unikalų nacionalinės dailės palikimą. Legendomis apipinta, kontrastingai daugiabriaunė Martinaičio asmenybė. Talentingas jaunosios menininkų kartos ugdytojas, Kauno meninio virsmo įkvėpėjas ir formuotojas, o tuo pat metu – bohemiškų šėlionių dalyvis, linksmų nuotykių iniciatorius. Kaip Eugene Delacroix, Martinas Disleris, Ričardas Povilas Vaitiekūnas ar Leonardas Gutauskas jis ne tik tapė, bet ir rašė eiles, apysakas, memuarus. Martinaičio archyvai su mitologiniu romanu „Amžinoji žvynė“, rankraštine apmąstymų knyga „*Liber magnus*“, atsiminimais apie Antaną Gudaitį, Antaną Samuolį, Vladą Eidukevičių, Joną Šileiką, Juozą Mikėną, Viktorą Vizgirdą, laiškais motinai, nužymint jauno menininko kelią istorinėse sumaištyse, šiandien traukia it magnetas, tampa savotiškomis kultūrinio gyvenimo kronikomis.

Po mirties menininkui suteikta Valstybinė premija, išleistos dvi monografijos, išspausdintas Donaldso Kajoko parengtas Martinaičio eilėraščių rinkinys „Paskui medinį arkliuką“. Kauno dailės mokykla, kurioje dėstė tapytojas, 1999 m. pavadinta jo vardu, 2006 m. įkurtas Martinaičių paveldo fondas. Dailininko bendražygių – Laimos Drazdauskaitės ir Kęstučio Grigaliūno saugomi Antano Martinaičio, Ričardo Povilo Vaitiekūno, Edmundo Saladžiaus, L. Drazdauskaitės, Rimanto Šulskio, Marijos Jukniūtės kurti piešinių ciklai „*Cyclus psychodelicus*“ ir „*Mimicrios*“ jau patenka į ekspozicijas, Martinaičio tapyba reprezentavo Lietuvos dailę parodoje „Lietuvių kolorizmas“ Didrichseno muziejuje Helsinkyje. O kur dar teminės ekspozijos ir personalinės proginės parodos, be kurių Lietuvos dailė tiesiog neįsivaizduojama?

Kultūriniai paletės sluoksniai

Druskininkuose V. K. Jonyno galerijoje atidaryta Antano Martinaičio tapybos paroda „*Liber Magnus*“ – vienas svarbiausių šios vasaros įvykių. Dalyvaujant M. K. Čiurlionio Menų festivalio dalyviams ir parodos viešniai – Adelijai Martinaitienei, prie eksponatų netrūksta šiltų prisiminimų ir vertinimų įvairovės. Pasigirsta nuomonių, jog Martinaitį, kaip ir M. K. Čiurlionį, sieja tautinio meno dvasia, poetizuota gamta. Tačiau sąlytis greičiau menamas, didesnės paralelės – akivaizdu – Antano Samuolio „Baltosios obels“ kompozicijos gelmėse, ritmiškai sodriose Vlado Eidukevičiaus potėpių traktuotėse.

Dailės institute Vilniuje jis buvo gabus profesoriaus Antano Gudaičio studentas. Nenorėjo būti panašus į kažką, spraudžiamas į akademinius rėmus, paskėsdavo neramiose mintyse. Sielos atogrįžose iškildavo tėvo Jono Martinaičio (1898–1947)

Antanas Martinaitis. Cinoberio vaikystė, 1981 - 1983

paveikslas. Nuo jo – žinomo prieškarinio dailininko, Petrogrado Štiglico mokyklos Petrovo-Vodkino studento ir Kauno meno mokyklos auklėtinio – tiesėsi ir sūnaus pašaukimo takas. Iš tėvo, regis, susirinkta ir genetiškai užkoduota gabumų puokštė: Jonas Martinaitis tapė akvareles, dalyvavo „Nepriklausomųjų“ grupuotės parodose, bendradarbiavo žurnaluose „Spaktyva“, „Kuntaplis“, buvo nuolatinis „Kario“, „Trimito“, „Vapsvos“ ir kitų leidinių iliustruotojas, išbandė jėgas libreto rašyme opere. Drauge su Telesforo Kulakausko piešiniais J. Martinaičio karikatūros 1933 m. buvo eksponuojamos tarptautinėje parodoje Stokholme. Giluminiai syvai, atplaukę iš tėvų namų, jaunąjį Martinaitį kreipė sava linkme. Visi jo talentai susilydė degančia ugnimi į kaitinusoje tapyboje.

„Lietuviškasis Rouault?“ – stebisi parodos lankytojai sodria A. Martinaičio kompozicijų traktuote, faktūriškumu, dar kiti išvelgia La Ruche, Paryžiaus mokyklų dvasią, Cézanne, Van Gogh aidą. Tačiau iš paveikslų žvelgia ir lietuviškos archajinės savasties vaizdai, lyri- ne gaida liūliuojai pasakų herojai, mėlyniedžiais purslais svyra žydnėčios alyvos. Sovietmečio dailininkas, atitvertas nuo Vakarų pasaulio, puikiai jautė moderniosios dailės pulsą, nestokodamas, regis, laiką pralenkusių sprendimų. „Kubizmas! Tik kubizmas! Didysis žmogaus pavertimas kubistinėmis formomis ir kubistinių formų pavertimas žmogum“, – žavisi Martinaitis Picasso gebėjimu sulaužyti lygiausią plokštumą; beje, saulė, nutapyta Van Gogh drobėse, jam yra „milijoną kartų stipresnė meilės gyvenimui išraiška“, negu neapykanta pulsuojan- tys karo vaizdai, matomi vokiečių dailėje.

Martinaičiui paskirta dirbtuvė M. Daukšos gatvėje, Kauno katedros bazilikos kaimynystėje – tikra meno kūrybos buveinė. „Čia buvo dirbama ir mąstoma“, – pasakoja grafikas Edmundas Saladžius. – Grindys buvo greit nutaškuotos dažais, dažais išterliotos ir kelios čia buvusios smetoniškos kėdės, apšiuręs rašomasis stalas, kurio stalčiuose buvo sudėti šeimininko užrašai, kelios reikalingiausios knygos. Svarbiausias objektas – dažais apskretęs molbertas ir garsioji paletė, sverianti kelis kilogramus – tiek ant jos buvo sukaupta kultūrinio sluoksnio (...) Visą gyvenimą Antanas smarkiai ir intensyviai dirbo – tobulindavo ir pertapydavo savo paveikslus. Jo daugiasluoksnė, pastozinė tapyba kažkuo priminė kaimiečio – artojo darbą. Lyg šventas Izidorius jis metų metais arė savo tapybos dirvoną ir pakylėjo jį iki dvasios aukštumų“.

Teatriniai groteskiški gyvenimo moduliai

Ekspresyvūs A. Martinaičio paveiksai traukte traukia ir savo gelmes. Daiktai, medžiai, mediniai arkliukai ar linksmuoliai gatvės muzikantai, arle-

kinai ir karaliai, persikėlę į tapybinę erdvę, tapatinasi su autoriaus išgyvenimais, mitais ir burtais, vaikšto vos girdimais herojų žingsniais, alsuoja Stounhendžo monolitų didingumu, skęsta bakchanališkose linksmybėse. Vargu bau ar verta ieškoti siužetų Martinaičio paveiksluose. Persunkti siurrealių kontrastų, fantasmagoriški vaizdiniai netrukus virsta idiliška kaimo ramybe, lyg Vrubelio paveiksluose išnyksta žydnėčių alyvų okeane.

Tačiau šmaikščios, aštrios, o kartais ironiškos veikėjų charakteristikos vis tik sugula į tam tikrą tvarką. Gal Paryžiaus mokyklų įtaka, o gal paties menininko pasaulėjautos blyksniai (vaikystėje su broliu Ignu buvo įsirengę lėlių teatrą), skatina teptuku nužymėti arlekinų, gatvės juokdarių ir cirko artistų siluetus. P. Picasso jais pradėjo savo kūrybos ankstyvąjį etapą, artistiško gyvenimo vaizdai nuolat

lydi P. Cezanne, Andre Deraino, Juano Griso, Georges Rouault kūrybą. Arlekino persona – viena pagrindinių italų renesanso teatro „Comedia dell'Arte“ komiškų figūrų, XVI - XVII a. pradžioje Arlekinas dažnai vaidina pilies teatre Vilniuje, o XX a. pr. kai kurias „Comedia dell'Arte“ išraiškas pritaiko „Vilkolakio“ teatras. Išdaigininkas Martinaičio drobėse smalsiai stebi aplinką, šėlioja, tai – lyg vaikystės dienų aidas, nostalgiskai įsirežęs

Antanas Martinaitis. Žydėjimas alyvų

dailininko atmintyje.

Daiktiškieji reliktai, egzistuojantys XX a. buities rekvizitų aplinkoje, emociškais pasakojimais pavėrčia Martinaičio natūrmortus. Juose, kaip ir figūriniuose paveiksluose, beveik nėra baltos spalvos. Visas drobių paviršius užtapytas ochros ir kobalto, suaižėjusio vario, skendi samanų, juodo ar freskiškų spalvų deriniuose. Klojant dažų sluoksnį po sluoksnio, spalvos ima skambėti tarsi vargonų gaudesys. O kur dar samuoliškai dekoratyvus geltonis? Martinaičio personažų tipažai – neglaistyti, groteskiškai didelėmis galvomis ir ilgomis nosimis, kartais primenantys kaukes, o kartais asirų skulptūrų profilius. Dėmesį traukia tirštai klojamas, ekspresyvus potėpis, faktūriškai reljefiški paviršiai. Laki bičiulio satyriko Alekso Dabulskio frazė, jog tai – „tapyba neregiam“ – gerokai supykdo tapybos Maestro. Jo drobėse – tik jam vienam pavaldi tvarka, absoliučios spalvinės klausos viršukalnės. Laiškuose prasiveržiantis menininkas spaudusio laikmečio aidas, išduoda dramatišką dailininko likimą: „Aš norėčiau bet kuriam Picasso, bet kuriam Braque pasiūlyti pagyventi Lietuvoje ir šitaip išgarsėti. Na, na, pasiūlyčiau jiems pagyventi tarp šių žmonių. Jie irgi turėtų teisintis...“ Tuomet dailininko dar nežinota, kad jo kūryba jau seniai yra reikšminga ir taps įdomi plačiajam pasauliui. □

Dosniosios suvalkietės atminimui

**Aldona
Žemaitytė-Petrauskienė**

Lyg perkūnas iš giedro dangaus trenkė žinia – šių metų lapkričio 26-tą dieną Čikagoje mirė dailininkė Magdalena Stankūnaitė-Stankūnienė. Ir aš prisiminiau, kaip stotingos suvalkietės, Vilkaviškio kultūros centro ansamblio „Lankuva“ choristės, prieš keletą metų, suvirpindamos Lietuvos Seimo rūmų parodų salės sienas, užtraukė: „O prisimenu namelį tą gimtinės savo...“. Arba: Pjaun broliukai žalioj lankoj“ ... Skambėjo sodriai ir nebuvo sentimentalų. Tik apėmė toks alyvinis gaudumas, anot Romualdo Granausko. Nei namelio, nei broliukų savo gimtoje Suvalkijoje čikagietė Magdalena Stankūnienė jau neturėjo... Tik pagarbą ir meilę – ne tik Vilkaviškio ir Marijampolės, bet ir visos Lietuvos žmonių, kurių širdyse ji pasėjo gerumo ir dosnumo sėklą. Visur, kur tik apsilankydavo, kol dar pajėgė atvažiuoti vasaromis į Lietuvą.

Klausydamasi tų dainų, pamaniau: kaip gaila, kad Magdalena viso to gražaus koncerto toje Čikagoje nemato ir negirdi. Ir veltui Vilkaviškio kultūros centro ansamblio „Lankuva“ moteriškos virpina savo balsais Seimo rūmų sienas bei susirinkusiųjų į Magdalenos parodą „Mano gimtinės spalvos“ širdis. O gal ir neveltui. Gal oro bangomis, per eterį, nulingavo nurinęs ta giesmė iki Čikagos apylinkių, kur dideliame bute vienišavo greit savo devynias-dešimtmečio sulauksianti didžiadvasė, kilniaširdė dailininkė, tą savo širdį išdalijusi po trupinėlių savo tautiečiams – užjūryje ir Lietuvoje. Retai sutiksi kitą tokį žmogų išeivijoje, kokia buvo Magdalena, per kelis nepriklausomos Lietuvos dešimtmečius dosniai dalijusi dvasinius lobius ir materialinius turtus ir tiems, kurie buvo jų nusipelnę, ir tiems, kurie tik pasinaudojo jos dosnumu...

Daug gražių žodžių buvo rašyta ir prirašyta apie retą dosnumo dovaną, Magdalenai suteiktą Dievo ir tėvų, atėjusią iš vaikystės namų, o vėliau iš gyvenimo išminties. Daug jos dovanotų paveikslų pasklido po Lietuvą – muziejuose, parodų salėse, ligoninėse, mokyklose, administraciniuose pastatuose... Kažkas iš parodos pristatyme dalyvavusių kraštiečių ar gerbėjų taikliai pasakė – dovanų karalienė. Magdalenos kūrybinė paletė buvo plati: grafika, tekstilė, aliejinė tapyba, autorinė technika atlikti darbai.

O minėtoji ekspozicija Seime atskleidė visą kūrybinį Magdalenos Stankūnienės kelią – du laiko tarpusius ir du kūrybos motyvus. Joje buvo eksponuojami ankstyvieji me-

Magdalena Birutė Stankūnienė bičiulės Aldonos Žemaitytės sodyboje Varėnos rajone, Merkinėje

nininkės kūriniai – ciklas „Metų laikai“, sukurtas spalvotos grafikos technika 1968-1969 metais Čikagoje. Sukurta prieš pusę amžiaus, o švietė jaukiu liaudiškumu ir drauge modernumu – prigesintų, bet sodrių spalvų elegancija. Paveikslus užpildė figūros kaimo moterų, dirbančių įvairius buitės darbus. Tas kaimo darbų epas buvo toks artimas ne tik dailininkei Magdalenai, bet ir visiems, kurie jaučia savo šaknis, gyvendami tėvynėje arba svetur...

Ant gretimų sienų kabančiuose paveiksluose išsiskleidė augalijos ornamentais vėlesnio kūrybos laikotarpio batikos darbų serija. Kad džiugin-

tų žmonių akis ir širdis. Magdalena Stankūnienė mokėjo drąsiai ir energingai užpildyti paveikslų erdves linijomis, kurios raizgėsi lyg vijokliai, kildami į dangų, ir spalvomis, kurios buvo ryškios ir linksmai veržėsi į aplinką...

Vis tai prisiminimai... Niekam kitam Magdalena Stankūnienė nebuvo tokia dosni, kaip savo kraštui – gimtajai Suvalkijai. Greta Vilkaviškio kitas jai brangus miestas – Marijampolė. Šio miesto Kultūros centre atida-

Magdalena Birutė Stankūnienė. Rugpjūtis

ryta jos vardu pavadinta salė, kurioje greta Magdalenos paveikslų eksponuojami vis nauji šio Suvalkijos krašto dailininkų kūriniai.

Magdalena Stankūnienė – Vilkaviškio rajono Garbės pilietė. Vilkaviškio krašto muziejaus rinkiniuose saugoma per 6000 vienietų jos padovanotų įvairių muziejinių vertybių – paveikslų, buities ir interjero daiktų, audinių, keramikos dirbinių, tautinių juostų ir t.t. Ilgametė muziejaus mecenatė, savo dosnumu nustebino šykštokus suvalkiečius, kai į pačios įkurtą Vilkaviškio krašto kultūros labdaros ir paramos fondą pervedė 50 tūkstančių dolerių muziejaus patalpų renovacijai... Už indėlį į Lietuvos kultūrą buvo apdovanota Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordinu. Pelnė daug premijų Amerikoje surengtose parodose. O Lietuvos muziejuose – Kaune, Vilniuje, Molėtų, Biržuose, Rietave, Skuode, Plungėje, Kudirkos Naumiestyje – taip pat įvairių regionų mokyklose, bibliotekose jos paveikslai laukia žiūrovų. Pulsuojantys taurumu, kaip ir Magdalenos Stankūnienės širdis.

Manau, kad Gerumo angelas a.a. Magdalenos laukė prie Dangaus vartų, nes ji dosniai dalijosi su visais savo širdies ir talento vaisiais. Ji nesmerkė paklydėlių, tikėdama, kad visi esam Dievo vaikai. □

2015 m. 90 metų jubiliatę M. Stankūnienę pasveikino ir juosta apjuosė LUMA narės.

Jono Kuprio nuotr.

Vilniečio Samuelio Bako dosnus sugrįžimas

Astrida Petraitytė

Prieš keletą metų, berods 2011-aisiais, kone atsitiktinai nuėjau į nežinomo dailininko – Samuelio Bako – parodą Valstybiniame Vilniaus Gaono žydų muziejuje. Buvau priblokšta, sąmonėn ir pasąmonėn kirto du srautai: vienas – vizualusis, pati tapybos, jos alegorinių prasmų ir spalvinių derinių galia; ir antras – informacinis-biografinis, staiga iš nežinios iškilęs Vilniaus žydo berniuko ir jo šeimos konkretus likimas tarsi žinotos žydų tragikos fone...

Tiesą sakant, tuomet net turėjau progos suabejoti: gal tas mano nuščiuvimas prieš atrastojo dailininko paveikslų galią – tik iš diletantiškumo. Kažkaip pernelyg tylu ramu buvo aplinkui... Tuomet aš, savaitraštyje „Literatūra ir menas“ kuravusi publicistiką, užsipuoliau kolegę-dailės puslapių rengėją: kodėl nieko apie Samuelio Bako parodą?

Ir štai – reikšmingas įvykis mūsų kultūros lauke, metaforiškai kalbant: šakotas Žydų atminimo medis (juk Vilniaus Gaono muziejus jau turi keletą padalinių, tame pačiame Naugarduko gatvės pastate glaudžiasi Tolerancijos centras) išleido naują pumpurais besprogtantį ūglį... Taip, susikūrė muziejus muziejuje – jau galime lankyti Samuelio Bako muziejų, kuriam darbus padovanojo pats autorius.

Žinią apie atidarymą *mass medijos* skelbė bent porą kart – turbūt prasmingai ceremonija buvo padubliuota: pirmoji skirta oficialiai kviestiems svečiams, Lietuvos valdžios atstovams, užsienio ambasadoriams ir pan., į antrą (11 20) pakviesta plačioji visuomenė. Ir mes, gausiai suplūdę eiliniai, niekuo nebuvo nuskrūstę, svarbiausia – dalyvavo žadėtasis svečias, iš užjūrių atkeliavęs dailininkas Samuelis Bakas, jau spėjęs tapti Vilniaus garbės piliečiu. Vos išėjus į antro aukšto fojė atsiversiančia paslaptimi masino atsisakojimas, paženklintas užrašų „Samuel Bak“. Buvo pravartu ateiti prieš renginį pusvalandžiu anksčiau ir be grūsties, tarp pavienių lankytojų apžiūrėti atskiromis nišomis suskaidytą ekspoziciją, dar ir prisėsti prieš kuri nors iš trijų televizorių ekraną, išgirsti, pavyzdžiui, dailininką prisimenant savo paveikslo „Vilniaus kietas“ priešistorę: kai policininkai karo pradžioje įsiveržė į jų butą, liepė jiems su mama – tėvo likimas, pasirodo, įrašytas į Panerių tragiką – pasiėmus, ką gali, eit lauk, ir jie atsidūrė tarp daugybės iš namų išvaromųjų, į getą genamųjų, o viena moteris savo vyrui sušuko (balso neviltis juk išreiškė absurdišką viltį...): „Pamiršau raktą!“

Juk ir stabtelėsime ties tuo „Vilniaus kietu“ – grėsmingų pastatų ankštai susklistu ir raktų sanakaupa padengtu; mūsų širdyse atsisauks ir triptikas „Vilniaus elegija“... Verta išsižiūrėti ir į kitus gyvenimo mūsų užmenančius paveikslius, daugiausia tai tapyba ant drobės, dar piešiniai ant popieriaus. Galime išsiskaityti ir į ant sienos išrašytus lakoniškus dailininko biografijos faktus: 1933 m. gimė Vilniuje, persikėlė į Izraelį, po to – nemenkas stulpelis gyvenimo stotelių: Prancūzija, Italija, Šveicarija. Galiausiai apsistota JAV, Bostone kur dabar Samuelio Bako namai ir dirbtuvė.

Renginys vyko erdvioje Vilniaus Gaono žydų muziejaus salėje – ir joje buvo netilpusių, gerai, kad dalis klausytojų galėjo susėsti balkone. Vyksmą reguliavo, kalbėtojus prie mikrofono kvietė, matyt, naujojo muziejaus vadovė Ieva Šadzevičienė (gaila, renginių vedėjai neranda reikalo patys prisistatyti). Pirmiausia pasiūlyta pažiūrėti trumpą filmuką anglų kalba „Gyvenimo menas“, pristatantį dailininką Samuelį Baką ir jo darbus – pastarieji įvertinti kaip klasikine technika atlikti, bet ne realistinį pasakojimą išreiškiantys, kalbantys metaforomis. Filmo herojus išsakė poziciją: šis pasaulis dažnai skyla, griūva, vėl būna pataisomas, to mes ir turime siekti – taisyti pasaulį; viltis – svarbus mūsų gyvenimo dėmuo.

Pirmasis entuziastingą prakalbą pasakė, savo – ir visų mūsų – džiaugsmą šio naujojo muziejaus atsiradimu išreiškdamas anglų ir lietuvių kalba, Vilniaus Gaono žydų muziejaus direktorius Markas Zingeris. Samuelio Bako muziejus, pasak kalbėto-

Samuel Bak. Vilniaus elegija

jo, įprasmins ne tik asmeninį likimą, bet ir ilgaamžį žydų paveldą Lietuvoje, litvakų indėlį pasauliniu mastu. Zingeris dėkojo ir talkininkams, rėmėjams, pvz., statybinėms firmoms. Paramos dar reikės, nes, pasirodo, artimoje ateityje rasis, gretimas (kol kas, regis, ne muziejaus) patalpas priglaudamas, Edukacinis centras.

Ne visi oficialumai ankstesnėje „oficialiojoje“ atidarymo ceremonijoje nutiko. Štai į šį renginį atvyko Seimo pirmininkas Viktoras Prancietis, iš tribūnos pasveikinęs svečią ir įteikęs jam trispalvę gėlių puokštę – ši tuoj atsidūrė taip pat Vilnių pagerbusios Bako žmonos rankose. Svečiui įteiktas ir oficialus apdovanojimas – nors visuomeninis, su valdžia ir politikais niekaip nesusijęs, kaip nekart pabrėžė sveikintojas, šių apdovanojimų komisijos kancleris Saulius Povilaitis (pirmininkui Tomui Šernui negalėjus atvykti): dailininkui įteiktas medalis „Už nuopelnus Vilniui ir Tautai“.

Žinoma, visa tai buvo tik įžanga svarbiausiam renginio momentui – Samuelio Bako pasisakymui (anglų kalba, asistuojant vertėjai į lietuvių kalbą). Svečias pri(si)minė gimęs Lenkijai priklausiusiame Vilniuje, mylinčioje šeimoje (šis momentas pažymėtas vienai klausytojai pasiteiravus: kaip po tokių tragiškų išgyvenimų gebėta likti gyvybingu, neprarasti linksmumo); taupiais žodžiais nupieštas tūkstančių varomųjų – tarp kurių buvo ir jiedu su mama – į getą vaizdinys. Bakas nesiėmė smulkiai pasakoti nei apie jo išsigelbėjimo aplinkybes, nei apie patyrimą Izraelyje ar tarpiniuose sustojimuose iki dabartinių namų Bostone, pasiūlydamas su jo gyvenimu susipažinti paskaitant knygą „Nutapyta

žodžiais. Vilniaus prisiminimai“, jau prieš keletą metų išėjusią lietuviškai.

Mat jis, tapybos „apsėstasis“, prieš porą dešimtmečių nutarė atsitraukti nuo drobių, sėsti prie kompiuterio ir užfiksuoti ateities kartoms savo patirtus išgyvenimus (knygą muziejuje buvo galima ir įsigyti, tad netrukus išsirikiavo eilutė laukiančių autografo). Džiaugdamasis ir dėkodamas už šio susibūrimo progą, Bakas įvardijo ir kai kurias gijas, jį surišusias jau su nepriklausoma Lietuva – tai ir asmeninis draugas Rimvydas Stankevičius, seniai raginęs apsilankyti Lietuvoje, ir tokio apsilankymo metu sutiktas tuometis premjeras Andrius Kubilius, kuriam pažadėjęs dovanotų savo darbų, jei jiems būtų rastas prieglobstis. Beje, Bakas prisiminė su draugu Rimvydu neseniai Vilniuje patirtą scenelę – apibendrinamą iki ašarų spaudžiančios simbolikos: jiedu grįžę vakare, šaligatvis buvęs siauras, tad jis ėjęs šalia, prie jų prisistatęs policininkas, ir draugas jam išvertęs šio reikalavimą: negalima eiti gatve... iškart iškilęs *anų laikų* prisiminimas, kai policininkai drausdavę eiti šaligatviu...

Vilnius jau, regis, tapo visos Bako šeimos netgi rituališkai lankoma vieta. Dailininkas pasisakė turįs keturis anūkus. Prieš tryliką metų, kai vyriausiajam buvo trylika, *bar mitzvah* proga atvežęs jį į Vilnių, jiedu aplankę Panerius, ir tėvo, ir senelių kankinystės vietą... Šios kelionės pakartotos ir su kitais berniukais, dar tik jaunesniojo tokia laukianti... Savo pasisakymą Bakas užbaigė perfrazuodamas prezidento John Kennedy Berlyne ištartus žodžius („Ich bin ein Berliner“): „Ich bin ein Vilniuer“ ir pažadu: tikrai dar manęs čia sulauksite. □

Samuel Bak dalia autografus.

A. Petraitytės nuotr.

Rašytojo užrašai (6)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Tęsinys. Pradžia 2017 m. spalio 28 d. „Kultūroje“

Vytauto Šliūpo bendrakeiviai Leonas Peleckis-Kaktavičius su sūnumi pagerbia pirmąjį Lietuvos Respublikos prezidentą Antaną Smetoną ir Sofiją Smetonienę, Clevelandas

VI

Audiokasetėje, kurią Vytautas Šliūpas, važiuodamas iš savo namų Lake Tahoe link San Francisko, irasė 1991 m. balandžio 14 d., yra dar keletas įdomių momentų, primenančių mums istorinę dr. J. Šliūpo asmenybę ir mažiau žinomus ar visai nežinomus faktus.

Anot Vytauto, tėvas labai mėgęs Lietuvos istoriją ir jos praeitį. Kai 1937-1938 metais buvo kasinėjamas Apuolės piliakalnis, dr. J. Šliūpas labai tuo domėjosi, o vieną savaitgalio dieną drauge su šeima ten praleido nuo ryto ligi vakaro.

V. Šliūpas prisimena ir nemažai skaudžių dalykų: bolševikams atėjus į Palangą, areštavo bent keletą ir pas juos apsistojusį vasaroti žmonių. Tai buvę naktį, tą barškinimą į duris ir langus ir dabar atsimenąs. Vos užėjus sovietams, netoliese vasarojo ir ministras pirmininkas Antanas Merkys. „Jis buvo atėjęs vieną popietę su mano tėvu pasikalbėti, tada ir buvo nuspręsta, kad Merkys turėtų pasišalinti į Vokietiją“, – pasakoja V. Šliūpas. Tačiau A. Merkys vis dėlto nuo sienos grįžo, nutaręs, kad, „kadangi niekam blogo nepadaręs, tai ir apleisti savo krašto neturįs“. Vos grįžęs jis buvo areštuotas ir išsiųstas į Sibirą.

VII

Ne mažiau įdomūs V. Šliūpo atsiminimai, užfiksuoti audiokasetėse, kurias jis įkalbėjo kitomis 1991 m. dienomis. Jose – Šliūpų šeimos gelbėjimosi nuo antrosios bolševikų okupacijos akimirkos, žymiojo aušrininko mirties smulkmenos, tolesnis šeimos likimas. Ypač intriguojantys Vytauto pasakojimai apie jo darbą Afrikoje.

Čia ir Archyvo naujienos.

„MĖGSTU TIESĄ ATRASTI PATS“

Kur geriau jautiesi – namuose ar kelionėje?

Trisdešimt savo darbingo gyvenimo metų daugiausia praleidau užsienyje. Tapau lyg ir keliaujančiu čigonu. Tačiau, ko gero, kitaip negalėčiau. Grįžęs namo, Kalifornijon, negaliu ilgą laiką nusėdėti ir vėl keliauju. Dabar, kai kitiems jau nebedirbu ir atsiuožu tik savo ir lietuvišajam darbui,

didžiausias malonumas – kelionės Lietuvon.

Su kokiomis mintimis pargrįžti šįkart?

Lietuvoje jau septintąjį kartą. Šį sykį didžiausias noras savo akimis pamatyti ekonominį ir politinį Lietuvos gyvenimą, padėti Lietuvoje, pasikeitimus po rinkimų. Visada mėgstu tiesą atrasti pats. Kiekvieną kartą stengiuosi susitikti su įvairių pakraipų, visokių pažiūrų, skirtingo išsilavinimo tautiečiais. Ne tik su politikais profesionalais, bet ir paprastais žmonėmis.

Be kitų dorybių žinau tave esant ir neblogą politiką. Ką gi prognozuoji artimiausiam ir tolimesniam Lietuvos gyvenime?

Lietuvos ekonominis gyvenimas yra žiauriai kritęs. Vakaruose verslo vadovai buvo apklausinėjami, kur jie norėtų šiuo metu investuoti Rytų Europoje. Iš trylikos valstybių Lietuva atsirado tik dvyliktoje vietoje. Dar žemiau buvo Albanija. Tai aiškiai rodo, kad pasaulio verslo akyse Lietuva labai rizikingas kraštas. Kodėl? Lietuva nesudarė sąlygų užsieniečiams, kad tie galėtų investuoti pinigus. Nesukūrė tarptautinio lygio bankų sistemos, Lietuvos maito įstatymai nepalankūs verslui plėtoti, neleidžia užsieniečiams įsigyti nuosavybės, kaip įprasta kituose kraštuose. Net ir užsieny gyvenantiems lietuviams daromi didžiuliai apsunkinimai, kad jie negalėtų savo kapitalo permesti į Lietuvą. Lietuva įstojo į Jungtines Tautas ir įsipareigojo vykdyti JT chartiją, kuri aiškiai sako, kad jokia valdžia negali konfiskuoti privataus turto arba pasilaikyti nusavinto turto. Negrąžinama turtas, negrąžinama pilietybė ir t. t. Lietuva šitaip laužo JT chartiją. Kas atsitiktų, jei kas nors kreiptųsi į Jungtines Tautas? Būtų gėda prieš visą pasaulį. Jeigu Lietuva nori įsijungti į civilizuotą Vakarų pasaulį, tai ir jos įstatymai turėtų būti atitinkami. Latviai ir estai daug toliau pažengę už mus.

Koks tavo požiūris į naujieną, kad sustabdomas sovietų armijos išvedimas?

Tai – žiaurus Rusijos politinis žaidimas. Rusai praras daugiau nei laimės, nes pasaulis nemėgsta tokių veidmainysčių.

Prieš pat išskrendant iš Amerikos

vienas labai populiaraus laikraščio žurnalistas ne mažiau populiaraus laikraščio vedamajame atkreipė dėmesį, kad Clintono valdžia permąsto savo politiką Rusijos atžvilgiu. Iki šiol buvo absoliutus pasitikėjimas Jelcino geraisiais norais ir demokratinėmis idėjomis, buvo jam paliktos daugiau ar mažiau laisvos rankos. Tačiau Amerikos valdžia pamatė, kad Rusijos demokratizavimo procesas sustojo, ir ji vėl pradėjo žengti imperijos atkūrimo keliu. Amerika aiškiai suvokė, kad etniniai neramumai Gruzijoje, Azerbaidžane, Armėnijoje, Tadžikistane, Moldovoje, Estijoje yra rusų neoimperialistų tendencingai sukurstomi.

Sekmadienį girdėjau per TV Al-girdą Brazauską. Jis ne per daug tvirtai sakė, kad kreipsis į Vakarus. Dabar jis turi auksinę galimybę, bet, mano manymu, ja nepasinaudoja. Be jokio delsimo turėtų būti siunčiamos telegramos visų kraštų vyriausybėms, visoms tarptautinėms organizacijoms, drąsiai atkreipiant dėmesį į šios sutarties laužymą. Lietuvos valdžia turi visais būgnais mušti pasauliui, o ne sėdėti ir galvoti: gal daryt, o gal ne? Daugiau iniciatyvos ir drąsos! Nes kas kas, o Rusija bijo pasaulio dėmesio.

tarpusavio ryšių galimybes?

Tai labai opus ir skausmingas klausimas. Kiekviena valstybė, kiekviena tauta turi dalį gyventojų, gyvenančių už valstybės ribų. Jie – tos pačios tautos dalis, ir visos valstybės tai pripažįsta. Dabartinė Lietuvos valdžia kažkodėl diferencijuoja Vakaruose ar Rusijoje gyvenančius – tarsi jie būtų antrarūšiai ar net trečiarūšiai. Ir jų pagalbos nenorima priimti ir leisti jiems grįžti į tėvynę. Yra beveik nusikaltimas atsisakyti pagalbos iš profesionalų, gyvenančių Vakaruose, kurie puikiai pažįsta ekonominį, politinį, mokslinį gyvenimą. Daugelis iš jų – darbingi pensininkai, galėtų tėvynei daug naudos atnešti. Šis patarnavimas Lietuvai dažnai beveik nieko nekaštuotų. Deja... Kitos valstybės aktyviai mėgina tokius užsienio gyventojus prisitraukti krašto pagalbai, o Lietuva vėl atsiriboja nuo jų. Derėtų nepamiršti: užsienyje gyvenantys nuo to nukentčia, nukentčia Lietuva. Turiu Amerikoje daug bičiulių estų bei latvių. Vienas protingas latvis sako, kad estai ir ekonominiu, ir politiniu požiūriais yra gudriausi, po estų, sako, jie, latviai, o lietuviai – patys parapijietiškesniausi.

1993 m. rugpjūtis

Ką galėtumei pasakyti apie neišnaudotas Lietuvoje ir išeivijoje gyvenančių

Tęsinys kitame numeryje

Kultūros kronika

Lapkričio 14 d. Poznanės Šiuolaikinio meno galerijoje „Arsenal“ atidarytoje parodoje pristatyti lietuvių fotomenininko Rimaldo Vikšraičio darbai. Iš viso parodoje pristatyta 21 Rimaldo Vikšraičio fotografija, iš kurių dvi – net 3 metrų dydžio. Antrojoje parodos dalyje eksponuojami fotografijos albumai ir knygos. Susitikimo su fotografu metu Lenkijos fotografams, Lenkijos galerijų ir muziejų kuratoriams bei fotografijų albumų dizaineriams Rimaldas Vikšraitis pristatė savo fotografijas, meninius projektus bei papasakojo apie portretuojamus žmones ir mus supančio pasaulio vaizdavimo ir dokumentavimo būdus.

Lapkričio 15 – 16 d. Paryžiuje, Nacionalinėje Prancūzijos bibliotekoje ir lenkų bibliotekoje buvo surengta tarptautinė mokslinė konferencija, skirta Oskaro Milašiaus kūrybinio palikimo tyrinėjimams „Oscar-Vladislas de Lubicz – Milosz. L'íntouchable solitude d'un étranger“. Konferenciją organizavo O. Milašiaus kūrybos mylėtojų draugija „Les amis de Milosz“, vienijanti nemažą būrį prancūzų ir Prancūzijoje gyvenančių lietuvių. Mokslinius pranešimus apie O. Milašiaus kūrybą, poeto ir diplomato iškilų asmenybę, nuopelnus Lietuvos kultūrai ir istorijai skaitė mokslininkai iš Belgijos, Lenkijos, Prancūzijos ir Lietuvos. Lapkričio 15 d. lenkų bibliotekoje Paryžiuje taip pat buvo pristatytas muzikos ir garso spektaklis pagal O. Milašiaus kūrybą.